

Txepetx-en “Un futuro para nuestro pasado” liburuak eragindako gogoeta batzuk

J.L. Egireun

1. Sarrera

*Un futuro para nuestro pasado*¹ deitzen da Txepetx-ek —José María Sánchez Carrión— eskaini digun azterlana euskara dela eta.

Ohiturik gaude gai honen inguruan azterketak irakurtzera: zifrak gora, zifrak behera, soziologia tartean delarik, hemengo herri-takoak, hango hiritakoak, batzuetan malkoak darizkien zifra eta azterketak; baina oraingoan sutsuki azaltzen zaizkigu aurrera egiteko bideak zeintzuk ditugun.

“Etenbearra” edo “Tensión de ruptura” deitzen duen horri dedikaturiko kapituluan zirrara ez sentitzea ez da normala: gogoari irudimenaren hegoak janzen dizkio. Profetismoa dugu beste hitz bat liburu hau definitzeko. Zentzu onez eta borondate ausartez datorren profetismo honek eman diezagukeen arnasa ez da bakarrik kontzeptu berriena, sinesmena du erro-erroan: etorkizun bat daukagu.

Liburu osoa “autoexplicación consciente de la experiencia” modura burutua dago. Eta esperientzia gutxitan izaten da gris eta hotza; oroitzapenak beti saminak ala goxoak izango dira, tristetak ala alaiak; baita esperientzia ere. Eta liburu hau, alde horretatik, bizia da, oparoa. Eta bizitzak liburu-antza hartzen duenean, imajinazioaren arropak ditu soineko. Norbaitek esan zuen —Lenin-ek esate baterako— Imajinazioa Logika bezain beharrezkoa dela pentsamendu sakonenetan murgiltzeko. Iraultza-garaietan esan zuen hau.

Baina, Iraultza-garaiak bizi ote ditu euskarak? Euskal Gizarteak bizi behar, Euskarak behar ditu eta. Hauxe da liburuaren erantzuna: “He preferido hablar de cosas ‘imposibles’ porque de lo ‘posible’ se sabe demasiado”; horrela aipatzen digu Txepetx-ek Silvio Rodríguez kantaria.

Iraultzak, “ezinezko” horrek, militantzia eskatzen du. Liburuaren erantzuna da. *Zerbaiten alde* ari den liburuaren dugu duda barik.

Liburuaren militantzia da zentzu estu batean ere. Ideiak mahairatzen ditu, ekintzarako ideiak, proposamenak. Eta Ideia horiek maitzeko eraketa bat. Ez alderdi bat, ezta erakunde zehatz bat ere. Artikulazio oso konplexu bat, egoerari atxekia. Eta metodo batzuk guzti hori gauzatzeko.

Eta militantzia guztietan bezala, badira agertzen ez diren arazoak, kontzeptu guztiz argitu gabeak. Baina ez dira garrantzizkoak, irabazteko jokoan.

Hemen halako liburu batek eragindako gogoeta batzuk azalduko ditugu, ez inportanteenak, ez xumeenak; agian, norberaren obsesioekin zerikusia dutenak.

2. Identitatea

Txepetx-ek, urteak direla, hizkuntzari atxekiriko funtzioetako bati “ene barrerengoa pentsaera” (la lengua de mis pensamientos) deitzen dio. Honen lehen aipamena, bere *El espacio bilingüe*² liburuan irakurri dugu. Aztergai dugun liburuan, honela definitzen digu kontzeptu hau: “... *la lengua idéntica* (horrela ere deitzen du) o lengua mental del sujeto a través de la cual canaliza el pensamiento,

especialmente aquel que representa lo más suyo: sus pensamientos más creativos y sus sentimientos más reales" (356. or.).

Identitate-funtzio honek faktore emozionalak, inkontzientek daramatza berarekin; badu funtzio honek, besteekin konparatuz, halako eite berezi bat. Izan ere, azken batean, bi hizkuntza pertsona batengan biltzen direnean, "identidad-alteridad" bikotea azalduko digu (131. or.). Halako pertsona batek nolabaiteko eskizofrenia bat jasango luke, bere kanpoko eta barrengo munduen arteko kontraesanak sortua.

Baina identitate intimo horren funtzio edo espazioa homogeneoa dela suposatzea ez dirudi hain argi dagoenik. Baliteke eskizofrenia hori norberaren barruan izatea, *nihaur*-ean.

Alde batetik, gaurko euskaldunak erdaldunak gara, eta erdaldunak txiki-txikitandik gehienetan. Segun eta non, euskara edo erdara izan dira gure barrengo hizkuntzak. Bestetik, Txepetx-ek berak beste leku batean zera diosku: "La lengua del pensamiento del sujeto dependerá mucho del total de funciones que materialice" (357. or.). Hau da, pertsona batek bi hizkuntza jakinik eta hizkuntza horiek maila ezberdinak betetzen badituzte —lanekoa, ikasketakoa, senitartekoa, etab.— maila horiek, beren hizkuntzekin, bere baitan isladatuko dira. Urliak euskara eta erdara erabiltzen baditu bata lanean eta bestea tabernan, lagunartean, gai horietaz bere buruan ausnartzen dabilela gai bakoitzaren hizkuntza erabiliko duela suposa dezakegu.

Identitate-funtzioak badu Txepetx-en lanean beste alderdi bat. Hizkuntza batek funtzio hori bakarrik betetzen baldin badu, bere egina duela esaten digu Txepetx-ek. Hizkuntza bat barrengo gogoetarako bakarrik erabiltzen dugunean, "fase residual"ean dagoela hizkuntza hori esan zigun Txepetx-ek *El espacio Bilingüe*-n "El euskara no me sirve para expresarme, pero pienso en él". Halako kasuak entzunak ditugu, baina euskararen delako "fase residual" a, norbanakoetan, gure esperientziak dioskunez, beste era batekoa da: Euskara ulertu ulertzen dute, baina ezin dira mintzatu era normal batean, funtzio guztietan erdaraz dira aktiboak eta funtzio batzuetan euskaraz pasiboak.

Identitate hori, euskarari dagokiola, badirudi, Txepetx-en hitzetan esateko, "*bilingüismo idéntico*" horretan kokatzen dela (315. or.): "las dos lenguas organizan ya el pensamiento de los hablantes de la comunidad lingüística de la lengua patrimonial",

eta honi gehitzen dio: "Al aceptar que cualquiera de ellas le dota igualmente de una identidad social, se abandona aquella que ha llegado a ser socialmente innecesaria, considerándose progresivamente ridículo su conocimiento a uso, con lo que la sociedad se desplaza en el siguiente paso, de nuevo a la situación 1, pero ahora como parte integrante de la comunidad lingüística que la ha asimilado, desnaturalizado y desintegrado".

Gure kasuan, badirudi "barne-hizkuntzan" ere euskaldun huts gutxi ditugula, garela; baina ez dirudi horregatik eta zuzen-zuzen euskara alboratua izan denik edo alboratzen denik, ezta euskara barrengarria gertatzen denik.

Eta hau honela izateak badu arrazoi bat: euskara komunitate baten identitate-marka izatea. Komunitate hori politikoki eta soziki nola osatu den, hizkuntza hau komunitate horren marka nola bilakatu den, historia aztertzeak erakutsiko digu. Komunitatearen identitate-marka izatea komunitate horren partaideen kontzientzian isladatuko da, ez guztiengan modu berean. Baina argi dago *bilingüismo idéntico*-ko egoera honetan hori dela euskarririk sendoenetakoa.

3. Geure eskubideen alde borrokatzea

"Paradigma de extorsión" eta "Paradigma de implementación" deitzen ditu Txepetx-ek euskal komunitatea desegiteko erabili dituzten armak. Azkena lehenengoaren zurrizalea baino ez delarik. Eta honen aurka borrokatzeko lehen urrats bezala, hauxe ematen digu: "... en primer lugar los euskaldunes completos deben de agruparse, compactarse y unirse superando disgregadoras querellas intestinas para reestructurarse la comunidad euskaldun y liderarla" (376. or.). Ideia hau beste modu batzuetan ere azalduko du: Euskal komunitatea eraiki edo osatu beharreko zerbait dugu.

Eta ondorengo urratsa, beste hau dugu: "Y cuando ello está hecho, toda la comunidad como un cuerpo social único y diferenciado exige sus derechos más naturales que le corresponden: y el primero y principal derecho a un uso completo y continuo de su lengua" (376. or.). Formulazio-mota honekin jende asko legoke ados, oso lagunak ez ditugunak barne, lehen urratsa ulertu, edo ulertu nahi, ez dutenak ere bai. Beste batzuek honela laburtzen

dute: "Euskaldunok euskaraz bizitzeko eskubidea (eta aukera) behar dugu".

Baina lehen urratsa ulertzen ez dutenek edo kontutan hartzen ez dutenek, eta agian beste batzuek, hor ematen dute azken urratsa euskararen aldeko jarreretan. Guk onartu behar dugu, halako formula batean eskatzen dena lortuz gero asko lortu dela, eta alde horretatik borroka-kontsigna egokia dugula. Baina ezin daiteke uste izan, hor amaitzen dela dena. Lehenik eta behin, kontsigna horren lortzeak ondorio egokiak izan ditzan, Euskal komunitateak eraikia, osatua egon beharko luke. Txepetx-ek inplizitoki esaten digu, hori bigarren urratsa bada, badirela hurrengo batzuk ("Recapturación de funciones, Monolingüismo territorial, Autoconfianza"), eta guztiok irekiera bat eskaintzeko hizkuntz komunitateari (397. or.).

Baina "Euskaraz bizitzeko eskubidea" azken mugatzat jotzen dutenentzat, Euskal hizkuntz komunitateak ez luke "botere"rik izango, "botere"ak utzi/emango lioke bizitzeko aukera irakaskuntzan, mass-mediatan, administrazioan. Ez legoke honela estorsio-paradigmatik martxan. Arazoak konponduta al leudeke? Uste dugu ezetz. Komunitate horrek, egoera zoriontsu horretan, galdera bat egingo lioke bere buruari: Eta orain zer? Hizkuntzak koherentzia eman badio komunitate bati, bere hizkuntza erabiltzeko eskubidearen izenean batu bada talde hori, eta lortu nahi zutena lortu badute, zergatik galdera hori? Agian, orain beste kontzientzia bat dutelako: *Ghetto*-arena. Beren hizkuntzan bizi dira, bai; baina hizkuntza arrotz eta nagusia dute inguru guztietan, inguratutik bizi dira. Hizkuntza osoa bai, baina ez ingurukoa bezain osoa eta bizia.

Eremu edo lurralde bat lortzeak hizkuntza horretarako ez luke arazoa funtsean aldatuko. *Ghetto*-ak eremu jakinetan kokatzen dira. Eremu horren kalitatea litzateke auzia orduan. Non legoke zentrua? Norbaitek esan dezake, oreka ere gerta daitekeela, egoera orekatsu bat behintzat (Belgika, Suitza). Baina honetarako eskubideen arazoa baino zerbait gehiago mahairatu behar da: boterearen banatzearena, gutxienez.

Eskubideak eskatzea, hau argi izanik, bide egokitik abiatzea dugu. Eskubideak eskatzea, Euskal komunitatea *compacto* batekin, bide ziurrena dugu: halako komunitate batek, eskubideak lortu ahala, boterea eskuratu edo eskatuko luke³.

4. Eskubidea eduki ala izan?

Politikaren eta hizkuntzaren arteko erlazioak definitzerakoan, orokorki, zerbait esan daiteke, zerbait honek arazoaren alderdi guztiak ez baditu argitzen ere. Lehenengo: hizkuntza “nazionalak” hizkuntza normalizatuak dira, eta naziokide guztiak nahitaez jakin eta erabili behar dituzte; horretarako garrantzi berezia dute Hezkuntzak eta Administrazioak. Bigarren: “nazio” horretan beste hizkuntzarik balego, horri emango litzaiokkeen trataerak, edozelakoa dela, ez luke ezertan aldatuko lehen puntua.

Hau jakinik jokatu beharko luke hizkuntz komunitate zapalduak, eta horrela diosku Txepetx-ek: “una comunidad lingüística minorizada en el seno del estado que la sojuzga o que la desconoce no puede esperar simplemente de un cambio de gobierno o de república dentro del estado la resolución de su situación; pues ésta depende en primer lugar de su propio compactamiento”. Eta aurrerago: “Una comunidad lingüística compactada puede inhibirse de las actuaciones del Estado que la perjudican y discriminan. Y puede *activar* a su vez su *participación* en las acciones y actuaciones que la potencian” (213. or.)

Beraz, goitik behera datorkigun politika horrek ez luke suposatu behar, historiaren indarra baleuka bezala, hizkuntza gutxitua desagertzea. Areago: komunitate horrek berea duen hizkuntzaren alde joka dezake eta aurrera atera, historian gertatu den bezala. “La comunidad lingüística no debe descargar en la ley la responsabilidad de algo que le compete enteramente y que depende de su propia dinámica: el desarrollo y uso efectivo de su idioma” (384. or.).

Politika kontra izanda ere, hizkuntza batek bizirik iraun dezakeela esan nahi da, eta horren froga bertan daukagu. Bestela, desagertzen bada, errua (erruaz hitz egin badaiteke) hizkuntza horren jabeek —hiztunek, erabiltzaileek— dute. Aurrear ateratzen bada, hiztunen, komunitate horren kausaz izango da. Komunitate hori hizkuntza horretan *den* neurrian gertatuko da hori.

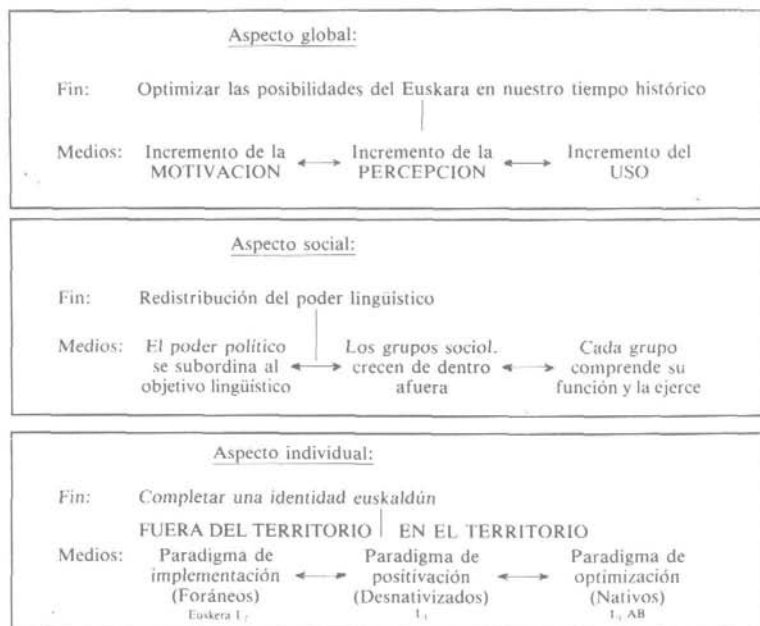
Puntu batetik aurrera hizkuntzak, gaurko gizarte industrialean, politikaren estatuaren beharrezana du: bere *compactamiento* deiturikoa hedatuz doan heinean, osatuz bere zereginak, bizitza ofizialera iragan behar du. Orduan “eskubideak” lortu behar ditu; azken batean, hizkuntza bera “eskubidea”ren objektua ezezik, “eskubi-

dea"ren bitartekoa izan arte. Eta hau, joko politikoaren eta hizkuntz komunitatearen artean gertatzen diren erlazioen bitartez gauzatuko da. Hizkuntza batek "eskubideak" izan arren, eta areago oraindik, "eskubidea" hizkuntza horren bitartez gauzatzen bada ere, baina komunitate horrek "izate" bizi bat ez badu, delako *compactamiento*-a ez badu, alferrik da.

5. Azkena

Azkeneko honetan, eta aurreko biek in loturik, Txepetx-ek normalizaziorako ezarritako puntuez ariko gara. Eta horretarako, bere liburuaren 292. orrialdean dakartzan laukiak aldatuko ditugu hona:

LA NORMALIZACION LINGÜÍSTICA:

Hirugarren laukia dugu, gure ustez, argiena, zalantzarabakoena. Lehenengoak ere badu bere logika: horrelako dinamikaz gertatzen dira gauzak. Baina Txepetx-ek Motibazioaren arazoa tratatzen duenean, ez du soziolinguistikari sarri erabili izan den "beharrezkotetasun" kontzeptua erabiltzen, "kontzientzia" baizik, Euskal herritarra izatearen kontzientzia (383. or.).

Motibazioarena horrela planteaturik, oso ideologikoa dirudi. Dena den, gorago aipatu dugun *compactamiento*-arekin loturik agertzen da. Hemen ere, hori dugu giltzarria, modu sendo batean lortuz gero, betiko bideak genituzke aurrera egiteko: hizkuntz komunitate batek indibiduoari, edo talde bati, hizkuntza hori erabiltzea eskatuko dio komunitate horretan bizi nahi badu.

Bigarren laukia ez zaigu hain argia iruditzen. Helburua, hor aipatzen dena baino ezin daiteke izan: "Redistribución del poder lingüístico". Gaur euskarak eta erdarak dituzten botere-erlazioak erabat eta goitik behera aldatu behar dira. Hizkuntza zapalduetik hizkuntz nazionala izatera iritsi behar du euskarak. Baina jartzen dituen bitartekoetan lehenengoa ez zaigu iruditzen gaurko gizarteetan posible denik – aldaketa suposatzen bada ere. "El poder político se subordina al objeto lingüístico", diosku.

Baina ez da hau formulazio bakarra; hona hemen beste bat: "... que la jerarquía del poder lingüístico se solape con la jerarquía del poder político de modo que los individuos con mayor peso y significación social en el territorio vasco sean aquellos que tienen mayor importancia para el euskara" (204. or.). Formulazio honean Euskal komunitatearen zeregin bat erakusten zaigu, gizarte indartsu bat osatzea, eta urrats hau bai alboraezina dugula.

Hirugarren formulazio bat ere aipatuko dugu, koadroan agertzen denarekin bat datorrena: "... un *Discurso de la Responsabilidad* que conduzca a la aglutinación de la comunidad lingüística euskaldun en torno a un amplio movimiento político-social, a una formulación política independiente de lo euskaldun que agrupe a toda la comunidad tras conquistas lingüísticas inmediatas" (383. or.). Hau, eskuan ditugun datuekin, zer-nolako gizartean gauden jakinik, ezinezko jauzi bat iruditzen zaigu⁴.

Egia da, euskaldunak, euskal komunitateko eliteak, lortu behar duela Euskal Herrian elite izatea. Egia da, baita, horrek euskararentzat irabazi argi eta garbiak sortu behar dituela. Baina ez dugu uste bidea euskara bandera bakar eta eskusibotzat hartzea denik. Txepetx-ek egiten duen proposamenak Fronte Nazionalaren kon-

tua dakarkigu burura, euskararen inguruan, beste guztia alde batera utzirik, gauzatu. Badu proposamen edo ideia honek arazoaren larritasunaren ohiartzuna, baina eremu elkorretatik abiatzen da. Hizkuntza baztertua bere egoera horretatik ateratzeko, gizartean dena bere menpe ezartzeak (“subordinación” hitza ematen digu) gure ahaleginak biltzen baditu, ezaren bidetik abiatuko gara. Argi-kolpe izugarri batek itsutasuna ekarriko liguke. Ez dagoen hizkuntz aldaketak orain arteko jokamolde eta -bideekin “etenbeharra” eskatzen du nahitaez, eta beste aldaketa batzuekin loturik agertuko dela gutxi ukatuko dute. Baina nola mamituko da hori? Orain arteko esperientziak ez digu bide bakarra erakusten. Hori bai, kasu guztietan borroka nazionalaren barruan eman dira hizkuntz lorpenak, beti demokrazia jaio edo sakontzeko prozesuetan (Israel-en kasua akaso nahastuagoa da honetan). Gehi diezaiokegu honi, halako aldaketa bat gertatzeko, balio berriek nagusitu behar ko dutela, eta gaurko gizartean agertzen ari diren balio berriei “denbora galtzea” ontzat ematea, “aniztasuna” begi onez ikustea, etab.i, euskararen alde jokarazi behar ko geniekeela.

Baina faktore horiek guztiak Txepetx-ek bere lanean eskatzen digun euskaldun izatearen kontzientziarekin bakarrik balioko dute. Txepetx-ek “Futuro de indicativo” nahi du euskararentzat —euskaldunentzat— eta bide berriak urratzeko aukera ere ematen digu.

J. L. E.

¹ SANCHEZ CARRION, José María: *Un Futuro para Nuestro Pasado (Claves para la Recuperación del Euskara y Teoría Social de las Lenguas)*, 1987.

² SANCHEZ CARRION, José María: *El Espacio Bilingüe (Aspectos Etnolingüísticos del Bilingüismo y Teoría Lingüística de los Espacios)*, Eusko Ikaskuntza, Burlada, 1981.

³ Orain dugun arazo praktikoa da, *Ghetto*-a ere ez digutela utzi nahi. Euskararen Legearekin gertatu denak markatzen du Madriletik datorrena. Argi dago minimoen minimoaren azpitik jokatzeko dabilzala.

⁴ Aspaldi hitz egiten zen alderdi abertzaleek euskaldun ere behar zutela izan, euskaldundu behar zutela. Eta hau lortuko balitz, gauza handia legoke lortua. Honen ordez —esate baterako— ezin ditugu asmatu ingurubide ezinezkoak.